

НОВИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД АГРОБИЗНЕСА И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Доц. д-р Теодорина Турлакова,
гл. ас. Дамян Киречев

На 07-08 октомври 2010 години катедра „Аграрна икономика” при Икономически университет – Варна, организира научно-практическа конференция с международно участие по повод 20 години от основаване на катедрата при ИУ – Варна. Конференцията бе един от научните форуми, провеждани в Университета през 2010 година и се отбеляза в контекста на 90-тата годишнина от основаването на Висшето търговско училище във Варна, днес Икономически университет.

Темата на научната проява „**Предизвикателства пред агробизнеса и селските райони**” отразява актуалността на проблематиката за развитието на селските райони като една от основните цели заложи в Общата селскостопанска политика на Европейския съюз, а аграрният сектор е бил, е и ще бъде основен отрасъл на икономиката на Република България. В контекста на темата на Конференцията се обособиха три тематични направления, а именно:

- Предприемачество и интегрирано развитие на селските райони.
- Аграрната политика и развитието на агробизнеса.
- Перспективи за агро-икономическото обучение и връзката му с практиката.

Целите на научната конференция бяха насочени към възможността за осъществяване на по-тесни контакти между различни учени, изследователи, докторанти, студенти, представители на аграрния бизнес, специалисти и колеги с научна и приложна дейност в областта на аграрния бизнес, предприемачеството, развитието на селските райони, преподаването по аграрна икономика и други, като по този начин се създадат и споделят нови идеи и полезни решения за практиката. Публичното обсъждане на изследванията на различни автори от страната и чужбина добра предпоставка за научно общуване в посочената тематика. В същото време, Конференцията даде възможност за публична проява на изследванията и апробация на научните идеи и тези на много млади автори, разработващи дисертационни трудове. Не на последно място трябва да се отбележи, че отразяването на научната проява създаде възможността за повишаване на авторитета на катедра „Аграрна икономика” и на Икономически университет – Варна в страната и чужбина.

Организационният комитет на Конференцията, председателстван от доц. д-р Теодорина Турлакова се радваше на специалната подкрепа на Асоциацията на земеделските производители в България (АЗПБ) и на представители на държавни институции в лицето на Областна дирекция „Земеделие” – Варна.

Сред официалните гости на конференцията бяха г-н Ивайло Тодоров – главен секретар на АЗПБ, акад. проф. д-р.ик.н. Юрий Пасищник – декан на Финан-

сово-икономическия факултет на Черказки държавен технологичен университет, Украйна, г-н Александър Сабанов – председател на Общинския съвет на град Силистра, г-жа Зарина Бъчварова – директор на Областна дирекция „Земеделие“ – Варна, заместник-ректори, декани и ръководители на катедри при Икономически университет – Варна, представители на аграрния бизнес от Варна, Добрич, Силистра, Разград и др.

Приветствия и поздравителни адреси при откриването на конференцията бяха поднесени от г-жа Десислава Танева – председател на Комисията по земеделие и гори към Народно събрание на Република България, от г-жа Светла Боянова – зам. министър на земеделието и храните, проф. д-р ик.н. Калю Донев – ректор на Икономически университет – Варна, доц. д-р Георги Герганов – зам.- ректор на Стопанска академия „Д. Ценов“, Свищов, доц. д-р Иван Георгиев – декан на Стопански факултет в Тракийски Университет – Стара Загора. Множество приветствия бяха поднесени от ръководители на факултети и катедри на Икономически университет – Варна.

В работата на конференцията взеха участие над 50 представители на аграрикономическата наука от 12 научни организации в България, както и учени от Македония и Украйна, повече от 20 представители на бизнеса и администрацията, множество студенти и докторанти, което допринесе за сериозността и значимостта на научната проява, създаването на академичен дух и атмосфера и даде възможност за широки дискусии и обсъждания, извеждане проблеми на практиката на агробизнеса и политиката за сектора.

Участниците и гостите на Юбилейната конференция бяха приветствани от доц. д-р Теодорина Турлакова – ръководител катедра „Аграрна икономика“ и председател на Организационния комитет на конференцията. С презентацията си доц. д-р Т. Турлакова запозна присъстващите с историята и развитието на катедрата и специалностите към нея. Тя подчерта, че обективните процеси и динамиката на развитие на обществената практика в България наложиха в първите години на прехода да се търсят подходи за създаване на академичен център за подготовка на кадри с висше образование за нуждите на аграрната сфера в Североизточна България. Това е причината Академичният съвет при Икономическия университет да вземе решение през 1990 г. за създаване на специалност „Аграрна икономика“. Нейното основаване е и резултат от специфичен подход, който предприемат преподаватели от университета. През 1989 г., с подкрепата на ръководството, са сключени договори със земеделски кооперации за издръжка на студенти, които да се обучават по „Аграрна икономика“.

Специалност „Аграрна икономика“ е сравнително млада за Икономически университет – Варна, но е достойно попълнение на номенклатурата от икономически специалности в университета. За своята относително кратка история в специалността са обучени над 1700 студенти в бакалавърска степен и над 250 магистри. Освен учебната работа, катедрата и едноименната специалност извършват богата научно-изследователска, проектна и обществена дейност.

В заключение, доц. д-р Т. Турлакова отбеляза, че националните приоритети и изпълнението на програмите на Общата селскостопанска политика на ЕС

изискват и ще изискват висококвалифицирани кадри със задълбочена теоретична и практическа подготовка в аграрната област, което превръща агроикономическите специалности в специалности на бъдещето.

По време на конференцията бяха представени 42 доклада, посветени на актуални и разнообразни аспекти и предизвикателства пред агробизнеса и селските райони, обособени в една пленарна сесия и две секции по тематични направления, както следва: Предприемачество и интегрирано развитие на селските райони; Аграрната политика и развитието на агробизнеса.

По време на пленарното заседание на конференцията се изнесоха два доклада, касаещи фундаментални агроикономически проблеми на бизнеса и политиката за сектора. В първия доклад **г-н Ивайло Тодоров (АЗПБ)** запозна аудиторията с характера на механизмите на Общата селскостопанска политика (ОСП) на (ЕС) Европейския съюз след последната реформа и отражението ѝ върху българското земеделие, както и с потенциалните промени в ОСП след 2013 г. Застъпва се становището в програмния период 2013 - 2020 г. да се пледира за промяна в двата стълба на ОСП, като мерките по първия стълб да бъдат регионализирани, а мерките за развитието на селските райони да се синхронизират с другите програми и фондове на ЕС. Анализира се и възможността да се включи и трети стълб за развитие на неземеделски дейности в селските райони. Във втория пленарен доклад **проф. д-р ик.н. Юлия Узунова (ИУ – Варна)** извежда по-важните глобални предизвикателства към агробизнеса на съвременния етап и акцентира вниманието си върху тезата за необходимостта от ускорено въвеждане на съвременен иновативен агромаркетинг за защита на съществуващи и създаване на нови агропродукти, удовлетворяващи критично нарастващата потребност на населението. По време на пленарното заседание **доц. д-р Теодорина Турлакова (ИУ – Варна)** взе отношение по повод потенциални проблеми и предизвикателства на българското земеделие в първите години след присъединяването на страната ни към ЕС, произтичащи от глобалните промени в аграрния и хранителния сектор, както и от реализирането на механизмите на ОСП. В дискусиата на пленарното заседание се поставиха въпросите за необходимостта от структурни промени на българското земеделие, подобряване на пазарните позиции и капацитет на предприятията от агробизнеса, подобряване на политиката по прилагане на мерките за директна подкрепа и развитие на селските райони и др.

В първата сесия „Предприемачество и интегрирано развитие на селските райони” взеха участие 22 участника със 17 доклада.

Доц. д-р ик.н. Юлия Дойчинова, проф. д-р ик.н. Иван Кънчев и гл. ас. д-р Дарина Заимова (УНСС – София) акцентираха върху характеристиките на социалните европейски модели и изясняване значението на политиката за развитие на селските райони. Анализират се пет европейски социални модела за развитие на селските райони – скандинавски, англо-саксонски, континентален, средиземноморски и този на страните от Източна Европа. Извеждат се два основни елемента като ключови за развитие на селските райони – развитие на секторите, които носят приходи за местната икономика, чрез изграждане на хоризон-

тални и вертикални мрежи и на местните индустрии, от една страна, и разнообразието, като противоположност на стандартизирания градски начин на живот и на глобализирания модел за потребление, от друга. Предполага се ролята на малките и средните предприятия като основа за развитието на селските райони.

Доц. д-р Тодорка Атанасова - Калайджиева и гл. ас. Надежда Петрова (Тракийски университет – Стара Загора) изследват и анализират потенциала и условията за развитие на аграрния бизнес интегрирано с развитието на селските райони, за да разкрият възможностите за решаване на проблемите, съществуващи в тях и за да се повиши управленската ефективност. На основата на емпирично проучване на селски райони на област Стара Загора извеждат потенциални проблеми на агробизнеса в селските райони и приемат становището, че постигането на управленска ефективност изисква изграждане на цялостна система от връзки между всички дейности на територията на един селски район, като се акцентира върху възможностите, предлагани от подхода „ЛИДЕР” в Програмата за развитие на селските райони (ПРСР). Подобно схващане за значимостта на подхода „ЛИДЕР” за интегрирано развитие на селските райони се застъпва и от **доц. д-р Албена Митева (УНСС – София)**. Счита се, че заедно с местното партньорство, той може да осигури могъщ и многостранен инструмент за местните общности в контекста на децентрализирано управление. Като изследва по-важните проблеми при прилагането на подхода „ЛИДЕР” в ЕС, **гл. ас. д-р Зорница Стоянова (УНСС – София)** прави предложения за прилагането му в България, а именно: относно значимостта му за свързване на множество малки разнообразни дейности, развитието на които изисква съвместни усилия; изграждане на добри работни отношения с местните власти; подкрепа на местното самоуправление; използване на възможността за транснационално сътрудничество на основата на подхода; развитие на инициативите на местния бизнес и др.

Изучаването на състоянието и развитието на селските райони заема важно място в изследванията на някои автори. Сравнителен анализ на състоянието на селските райони на ЕС и България по показатели за развитие по Ос 1 на Националния стратегически план за развитие на селските райони (2007-2013) е представен от **гл. ас. д-р Радка Ненова (СА „Д. Ценов” – Свищов)**. Прави се изводът, че е влошена възрастовата структура на занимаващите се със земеделие, производителността на труда в земеделието е ниска, значителен е броят на малките стопанства, което предполага активизиране на мерките, насочени към младите фермери, модернизиране на земеделските стопанства и подпомагането на полупазарни стопанства, както и реструктурирането на стопанствата. Стратегическите възможности по Ос 3 на посочения план **гл. ас. д-р Гергана Славова (ИУ – Варна)** вижда в реализирането на стратегиите, свързани с диверсификацията, като възможност за подобряване на качеството на живота и разнообразяване възможностите за заетост на селското население. Анализират се потенциалните възможности на хоризонталната, вертикалната, концентричната и конгломеративната диверсификация като важни стратегически възможности за съживяване и съхраняване на селските райони. Предлага се пример за разнообразяване на икономическите дейности чрез селски туризъм.

Социалното развитие на селските райони, човешкия капитал в тях и инфраструктурата са друга тема на обсъжданията в сесията. В доклада си **доц. д-р Венета Гайдарджиева** и **доц. д-р Таня Танева (Тракийски университет – Стара Загора)** разглеждат специфичните социални проблеми в развитието на селските райони. На основата на емпиричен анализ на селски общини в област Стара Загора се правят изводи, че равнището на икономически активно население в селските райони по-малко от половината, безработицата е пониска в резултат на заетост със земеделско производство, основната част от доходите са от трансфери от бюджета, има голяма миграция на младото население от селата към градовете, съществува недоразвитост на пазарите, равнището на самозадоволяването с храни е много високо. До подобни заключения достига и **ас. Йорданка Икова (Аграрен университет – Пловдив)**, която изследва състоянието и структурата на човешкия капитал в Южния централен район на страната и достига до извода, че усилията от страна на всички нива на управление – местно, общинско, областно – следва да се насочат към мобилизиране на целия местен потенциал за подобряване на материалните условия и повишаване качеството на живот в селските райони, чрез местни бюра за получаване на информация, консултантска помощ, повишаване равнището на образование и квалификация на хората. развитието на транспортната инфраструктура в селските райони бе предмет на изследване в доклада на **гл. ас. д-р Станислав Марков (ВТУ „Т. Каблешков – София)**. Той застъпва становището, че е необходимо развитието на селските райони да е пряко свързано с развитието на транспортните връзки в тях, което би позволило интегрирано развитие на всички отрасли в селските райони.

Актуална тема в обсъжданията за развитието на селските райони бяха въпросите за биологичното земеделие и опазването на околната среда. В доклада си **доц. д-р Марина Николова (СА „Д. Ценов” – Свищов)** разглежда значението на биологичното земеделие като възможност за предприемачество в селските райони. В резултат на направен анализ на биологичното земеделие в България и състоянието на производството на биологични храни у нас и в ЕС се прави изводът, че макар и относително малко като размер, биологичното производство на храни е перспективно като предприемаческа дейност, заради сериозните предимства, които имат селските райони на страната ни, както и възможностите, които фермерите имат за финансиране. **Гл. ас. д-р Виолета Блажева (СА „Д. Ценов” – Свищов)** обсъжда в доклада си европейските механизми, насочени към опазване на биоразнообразието и околната среда в селските райони, което може да доведе до подобряване на качеството на живот на населението в селските райони и до повишаване на възможностите за инвестиции в селската икономика. Извежда се ролята на селското стопанство за опазване на околната среда, като източник на възобновяеми енергийни източници.

Като традиционен за нашата страна, аграрният бизнес предизвиква широк интерес, особено в областта на неговото стартиране, функциониране и развитие. Изследване на факторите, оказващи влияние върху нагласите за стартиране на аграрен бизнес предлага **д-р Христина Харизанова (УНСС – София)**.

На основата на проучване на стопанства, занимаващи се с растениевъдство и животновъдство, се прави извод, че стопанствата организационно се реструктурират заради ниския си потенциал за производство и желанието да отговорят на нарастващата конкурентноспособност. Като алтернативна предприемаческа дейност в селските райони **ас. Огнян Хубенов (СА „Д. Ценов” – Свищов)** вижда развитието на козевъдството. Благодарение на ценните си стопански и биологични качества, отглеждането на кози може да бъде благоприятен и печеливш бизнес в полупланинските и планинските селски райони, но има нужда от подкрепа от официалните власти.

Пазарните отношения в селското стопанство и развитието на селските региони в Република Македония са застъпени в докладите на **Тошко Костадинов, Наташа Ѓорговска и Неделька Николова (Университет „Кирил и Методий”, Институт по животновъдни науки, Скопие, Р. Македония)**. В докладите си те акцентират върху възможностите за подобряване на външната търговия на Република Македония с животински продукти и върху особеностите на пазарите на земеделски продукти. Изследват се факторите на търсенето на продукти с растителен и животински характер. Изведени са системи за добри практики в растениевъдството и животновъдството, пазарния потенциал на страната в производството и предлагането на растителни и животински продукти, обосновава се необходимостта от инвестиции в развитието на аграрния сектор, предлагат се виждания за подобряване на конкурентните позиции на животинските продукти, произведени в Република Македония и развитие на пазара на растителни продукти в страната.

Подобряването на условията на живот в селските райони се предопределя в голяма степен от създаването на конкурентна среда, в която да се развива аграрният бизнес, което е предпоставка за привличане и задържане на интереса на инвеститори и предприемачи. В този смисъл **д-р Ивелина Петкова (Сметна палата)** разглежда степента на ефективност на публичните мерки от програмата за развитие на земеделието и селските райони, ориентирани към общините и други публични организации. В доклада се анализира опитът на други страни от ЕС в усвояването на средства по ПРСР, степента на усвояване на средства по мерки в нашата страна и се извеждат потенциални проблеми в усвояването на средствата. Предлагат се виждания за подобряване на работата на администрацията при използване на европейски земеделски и структурни фондове, което да повиши ефективността от мерките.

Оценката на резултатите от предприемаческата дейност на фирмата е обект на изследване от **ас. Евгени Генчев (Тракийски университет – Стара Загора)**. На основата на извършен теоретичен анализ авторът приема, че ролята на критерии за оценка на фирмените резултати могат да приемат обективните показатели (възвръщаемост на инвестицията, ръст на продажбите, обем на печалбите, пазарен дял и др.) и субективни показатели (оценка на мениджмънта, сравнение с резултатите на конкуренцията и др.

Във втората сесия „Аграрната политика и развитието на агробизнеса” взеха участие 30 участника с 21 доклада.

В доклада си **доц. д-р Марин Маринов (ИУ – Варна)** представя развитието на аграрно-икономическата наука в историята на Икономически университет – Варна. Научни изследвания в областта на икономиката, организацията и управлението на стопанските системи от аграрния сектор са провеждани през цялата история от основаването на Университета, в зависимост от националните цели и задачи, както и от актуалността на един или друг процес. Но едва през последните 20 години развитието на Университета включва и обучение на кадри с висша квалификация за аграрния сектор.

Изследване на икономическите отношения в аграрното развитие на други страни беше предложено от **Акад. проф. д-р ик.н. Юрий Пасичник (Черказки Държавен технологичен университет, Украйна)**. В доклада се анализира аграрният потенциал на Украйна, в т.ч. поземлените ресурси, производствения и научния потенциал, законодателната среда. Изведени са приоритетите на аграрната политика на Украйна и механизмите за реализиране на тези приоритети по отношение на рационалното използване на земята, привличането на чуждестранни инвестиции, развитието на инфраструктурата, информационната и инвестиционната база.

Сериозен теоретичен и приложен проблем касае изследването на аспектите на ОСП на ЕС – директните плащания и средствата за инвестиции. Директните плащания, като възможност за финансова подкрепа на земеделските производители у нас по линията на първи стълб на ОСП, са разгледани от **Георги Турлаков (University of Glasgow, UK)** и **доц. д-р Теодорина Турлакова (ИУ – Варна)**. Прави се изводът, че Системата за единно плащане за площ съдейства за увеличаване на икономическия потенциал на стопанствата у нас, но все още голям брой стопанства не могат да се възползват от помощта и средствата не се разпределят равномерно в рамките на стопанствата в страната и между страните от ЕС. Изграждането на пазарно ориентирана инвестиционна политика на агрофирмите е основен акцент в доклада на **ас. Маруся Лилкова (СА „Д. Ценов” – Свищов)**. Приема се становището, че инвестиционната политика на фирмите от агробизнеса може да се възползва от възможностите за подпомагане по действащите програми, могат да се ползват редица данъчни облекчения, но факторите на обкръжаващата среда действат разнопосочно и са ограничители при подбора на направленията, в които ще се инвестира.

Изследванията, касаещи иновационния потенциал и възможностите за внедряване на иновации, заеха важно място в обсъжданията на проблемите на агробизнеса. В доклада си екип автори: **докт. Олег Милев, гл. ас. д-р Димитрина Стоянчева, гл. ас. д-р Десислава Иванова, доц. д-р Иван Георгиев (Тракийски университет – Стара Загора)**, разглеждат регионалните проблеми на хранително-вкусовата промишленост в Област Стара Загора и предлагат решения за повишаване на иновационната политика в подотрасъла чрез географска концентрация на свързани производства в бранша, създаване на мрежа от предприятия по линията производство – преработка, развитие на клъстерите и др. Извеждат се потенциални стимули за инвестиционната активност на предприятията от региона и страната като цяло. Теоретични обобщения

за еволюцията на иновационния процес в земеделието се прави от **гл. ас. д-р Таня Георгиева** и **гл. ас. Радмил Николов (ИУ – Варна)**. Разработен е модел за внедряване на технологии в земеделието, подходи за изграждане на иновационна система за нуждите на агробизнеса и се разкриват практическите аспекти по внедряването на консервационното земеделие в съвременната земеделска практика у нас.

Значително място в обсъжданията заеха въпросите, касаещи пазарните проблеми на аграрното производство на пресни и преработени продукти от растениевъдството, животновъдството и хранително-вкусовата промишленост. **Доц. д-р Пенка Горанова (СА „Д. Ценов” – Свищов)** разкри специфични особености, които отличават пчеларството от останалите видове дейности и предопределят неговата икономика, организация и управление. Извършен е анализ на биологичното производство на пчелен мед в ЕС и България и са посочени мерките за подобряване условията на пазара. Извеждат се осем предпоставки за превръщане на пчеларството в печеливш бизнес. **Доц. д-р Стефан Стефанов (СА „Д. Ценов” – Свищов)** проучва възможностите и промените в законодателството, уреждащо производството и разпространението на биологични продукти във връзка с хармонизирането му с това на ЕС. Законодателството определя ясен режим за производство и търговия с биологични продукти, ефективно е срещу ограничаване на навлизането на несертифицирани и опасни за здравето продукти, както и решава въпроси за недопускането на нелоялна конкуренция. Отделено е внимание на етикетването на биологичните продукти, което да им осигури по-голяма разпознаваемост на пазара. Естествено продължение в този аспект са идеите на **ас. Живка Тананеева (СА „Д. Ценов” – Свищов)**, която анализира състоянието на търговията с биологични земеделски продукти и храни у нас и предлага варианти за подобряване на пласмента, чрез подобряване на политиката по ценообразуване, качеството на асортимента, подобряване на маркетинга и др. В доклада на **д-р Мирослава Христова - Чербаджи (ЛТУ – София)** и **Михаил Христов (ДЗИ – Генерал Тошево)** се проследява динамиката в потреблението и предлагането на пазара на слънчоглед у нас и се извеждат перспективите за развитие на културата в България. **Докторант Вирджиния Желязкова (ИИ на БАН)** акцентира на необходимостта от отглеждането на енергийни култури у нас, във връзка със съчетаване на интересите между аграрната и екологичната политика на страните. Предложен е анализ на потенциала за отглеждане на енергийни култури и условията, които България има за това.

Специфичен поглед към диверсифициране на земеделското производство и внедряване на нетрадиционни земеделски практики в производството предлага **гл. ас. Калин Жейнов (ИУ – Варна)**. В доклада си той анализира производствените и икономическите възможности за отглеждане и реализация на продукцията от Червен калифорнийски червей. Алтернативни решения за бизнес в селските райони и съживяването им са предложени от **гл. ас. д-р Радка Иванова (ИУ – Варна)**. Авторът прави извод, че чрез развитието на алтернативен туризъм в голяма степен е възможно да се преодолее стандартизирано-

стта на масовия туризъм и да се отговори на новопоявилите се потребности на туристическия пазар у нас.

Проблемите, касаещи използването на поземлените ресурси също бяха предмет на обсъждане и дискусия. Според **доц. д-р Мария Станимирова (ИУ – Варна)**, комасацията на земята е водещ елемент в политиката за развитие на селските райони. Разгледана е същността на комасацията на земята, както и възможностите за финансиране на проекти, свързани с комасацията. Застъпва се тезата, че комасацията на земята може да съдейства за реализиране на тази политика чрез повишаване ефективността на земеползването, запазване на естествената ресурсна база, осигуряване на производствени и работни условия. Възможностите за по-рационално и устойчиво използване на поземлените ресурси се представиха от **гл. ас. д-р Надежда Петрова, доц. д-р Тодорка Атанасова - Калайджиева и гл. ас. д-р Искра Пенчева (Тракийски университет – Стара Загора)**. Авторите предлагат въвеждането на условия за добри практики във връзка с поддържането на земята в добро земеделско и екологично състояние.

Проблеми на политиката в областта на животновъдството се представиха от **доц. д-р Надка Костадинова, доц. д-р Георги Желязков, гл. ас. д-р Дарина Заимова (Тракийски университет – Стара Загора)**. Авторите проучват социално-икономическите аспекти на хуманното отношение към животните и генно-модифицираните храни. Предложен беше анализ на състоянието на ГМО в световен мащаб и ефекта върху животните, което води до нарушаване на изискванията към хуманното отношение. Установява се, че съществува риск за животните при използването на ГМО, което влиза в конфликт с концепцията за хуманно отношение. Разглежда се необходимостта от усъвършенстване безопасността на храните.

Използването на финансови средства от програми на ЕС и контрола върху процеса на използване бяха обект на обсъждане в секцията. В доклада си **гл. ас. д-р Севдалина Христова (ИУ – Варна)** представи основните възможности на селските общини за използване на финансови средства по Оперативна програма „Регионално развитие”, като е направен анализ на оползотворяването на структурните фондове по райони на планиране. Отбелязва се, че интересът от страна на общините превишава осигурения финансов ресурс, както и фактът, че не се забелязва балансираност по отношение на разпределението на средствата по територията на страната. Механизмите на процеса за преследване на злоупотреби с Еврофондове са предмет на доклада на **гл. ас. д-р Антон Маринов (Академия на МВР – София)**. Авторът разглежда възможните рискове и индикаторите за измама в действащата система за финансово управление и контрол. Приема се становището, че основен подход за ограничаване на злоупотребите с европейски пари трябва да се търси в процеса на изготвяне на добри, прозрачни и ефективни правила, с точни и адекватни системи за контрол за всяка програма.

В доклада на **гл. ас. Дамян Киречев (ИУ – Варна)** се извеждат съвременни подходи в изясняване на същността и необходимостта от интеграция в лозаро-винарския сектор. Представят се потенциални подходи и модели за про-

странствено концентриране на икономическите дейности в лозаро-винарския сектор, в т.ч. местни индустрии, индустриален комплекс, агломерации, бизнес-мрежи, тероар и клъстер. Извеждат се примери от модели за концентрация и интеграция на лозаро-винарския сектор в страни като САЩ, Канада, Франция, Австралия и Чили. Предлагат се възможности за повишаване на ролята на клъстерите в сектора и изграждане на политика за действие в клъстера.

Качеството на заетостта в българското земеделие е предмет на обсъждане в доклада на **докторант Павлина Иванова (ИУ – Варна)**. Извършен е анализ на условията на труд в земеделието, предопределящи качеството на заетостта и се разкриват важни проблеми, свързани с трудовите правоотношения, работната заплата и социалната защита на заетите в сектора. Предлагат се осем препоръки за повишаване на оценката на условията на труд в сектора и трудово-осигурителните отношения.

Специфичен характер имат докладите на **гл. ас. Любомир Владимир** (РУ „Ангел Кънчев” – Русе), представящи съвременни технологични аспекти и анализ на ефективността при оползотворяването на животинска кръв – отпадък от кланичното производство. Предлагат се решения за индикация на риска от замърсяване на водите с кланична кръв.

В дискусиите на пленарното събрание и в двете секции на Юбилейната научно-практическа конференция бяха повдигнати повече от 45 въпроса и изказвания, касаещи проблематиката на изнасяните научни доклади. В дискусиите се включиха университетски преподаватели, докторанти, студенти, представители на практиката. Възприе се становището, че развитието на агробизнеса и селските райони в България са изправени пред сериозни предизвикателства на съвременния етап, което предполага продължаване и задълбочаване на научните изследвания в областта.

В заключителното си слово председателят на Организационният комитет доц. д-р Теодорина Турлакова изказа задоволството си от високото равнище на научната проява, обобщил резултатите от Конференцията и посочи факта, че активният научен обмен на мнения по съвременните проблеми и предизвикателства пред агробизнеса и селските райони ще допринесе за обогатяване и развитие на научното и приложното мислене и потенциала на участващите колективи. В заключение, доц. д-р Т. Турлакова пожела на участниците много здраве, професионални успехи и късмет и ги покани да участват и в следващите научни прояви, организирани от катедра „Аграрна икономика” при Икономически университет – Варна.